

International Journal of Social Sciences

ISSN:2587-2591

DOI Number:<http://dx.doi.org/10.30830/tobider.sayi.20.20>

Volume 8/4

2024 p. 343-361

RECEB-İ SİVÂSÎ'NİN *NECMÜ'L-HÜDÂ* ADLI ESERİ BAĞLAMINDA SÂLİK ve TECRÜBELERİNE DAİR GÖRÜŞLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

THE EVALUATION OF RAJAB-İ SİVÂSÎ'S VIEWS ON THE SÂLİK AND THEIR EXPERIENCES IN THE CONTEXT OF HIS WORK *NAJMÜ'L-HÜDÂ*

Fatih ÇINAR*

Yüksel GÖZTEPE**

ÖZ

Halvetiyye tarikatının dört ana şubesinde olan Şemsiyye (Sivâsiyye) koluna mensup bir sûfî olan Receb-i Sivâsî, bu kolun müesisi Şemseddîn-i Sivâsî'ye en yakın isimlerdendir. Şemseddîn-i Sivâsî'nin yeğeni, damadı ve aynı zamanda halîfesi olan Recep Efendi, âhir ömründe *Necmü'l-hüdâ* adlı bir eser kaleme alarak çalışmayı Şemseddîn-i Sivâsî'nin hayatına hasretmiştir. Sivâsî'ye elli yıl hizmet edip evine rahatça girip çıkma imkânına sahip olan Recep Efendi'nin bu çalışması birçok yönden önemlidir. Şemseddîn-i Sivâsî ile ilgili en temel kaynak olması, Sivâsî ile ilgili nakledilen bazı bilgilerin doğrulanması veya yanlış olduğunun tespit edilebilmesi noktasında mihenk bir çalışma olması, kaleme alındığı dönemdeki âlim ve sûfî birçok isme yer verilmiş olması ve nihayet bölge açısından o dönemde meydana gelen bazı olayları müellifin birinci ağızdan nakletmesi gibi özellikleriyle *Necmü'l-hüdâ* dikkate değer bir çalışmadır. Eseri değerli kılan bir diğer husus ise bir Halvetî-Şemsî şeyhi olarak Recep Efendi'nin bazı tasavvufî görüşlerini dile getirmiş olmasıdır. Eser içerisinde dağınık olarak dile getirilen bu görüşlerinde Recep Efendi, ağırlıklı olarak sâlik ve sâlikin tecrübelerine dair paylaşımlarda bulunmuştur. Bu cümleden olarak o, sâlik, râğîb, tâlib, vâsıl, varlık mertebeleri, vuslata ermenin yolları, sâliklere bazı tavsiyeler, sülûkün neticesi, vuslatın alametleri ve cezbe gibi konular üzerinde durmuştur. Yine Recep Efendi, insilâh sahibi olanlar ve mevâcide ulaşanlar şeklinde mânevî seyrin temsilcilerinden olan iki özel gruptan bahsetmiştir. Bu çalışmada Recep Efendi'nin bahsi geçen konulara dair görüşleri, dile getirdiği bu düşüncelerinde kimlerden etkilendiği ve kimleri etkilediği gibi hususlar ele alınmıştır. Bu çalışma ile Receb-i Sivâsî'nin görüşlerini bir bütünlük içerisinde

* Dr. Öğr. Üyesi, Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Temel İslam Bilimleri Tasavvuf Ana Bilim Dalı, E-mail: fcinar@nku.edu.tr, ORCID: 0000-0001-8192-1714, Tekirdağ, Türkiye.

** Doç. Dr., Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Temel İslam Bilimleri, Tasavvuf Ana Bilim Dalı, E-mail: ygoztepe@cumhuriyet.edu.tr, ORCID: 0000-0001-5701-0267, Sivas, Türkiye.

takdim etmek, onun düşünce dünyasını şekillendiren arka planı ve Recep Efendi'nin etkili olmasındaki temel dayanakları tespit etmek amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Tasavvuf, Sâlik, Tecrübe, Receb-i Sivâsî, Necmü'l-hüdâ, Değerlendirme.*

ABSTRACT

Rajab-i Sivâsî, a Sufi affiliated with the Shamsiyya (Sivâsiyya) branch, one of the four main branches of the Halvatiyya order, was among the closest figures to the branch's founder, Shamseddîn-i Sivâsî. Rajab Efendi, who was Shamseddîn-i Sivâsî's nephew, son-in-law, and khalîfa, wrote a work titled *Najmü'l-hüdâ* in the later years of his life, dedicating it to Shamseddîn-i Sivâsî's life. This work by Rajab Efendi, who served Sivâsî for fifty years and had unrestricted access to his house, holds significance in many respects. *Najmü'l-hüdâ* stands out as the most foundational source on Shamseddîn-i Sivâsî. It serves as a benchmark for verifying or disproving certain information about Sivâsî, incorporates the names of numerous scholars and Sufis from the time it was written, and provides first-hand accounts of regional events from that period. Another element that makes this work valuable is Rajab Efendi's expression of certain Sufi views as a Khalwatî-Shamsî sheikh. In these views, scattered throughout the text, he primarily reflects on the experiences of the sâlik (spiritual seeker). He discusses topics such as the sâlik, râğîb, tâlib, wâsıl, levels of existence, paths to attaining wuslat (spiritual union), advice for seekers, the outcome of sulûk, signs of wuslat, and cezba (spiritual ecstasy). Additionally, he mentions two unique groups within the spiritual journey: those who poses insilâh (spiritual readiness) and those who have attained mawâjîd (spiritual ecstasies). This study examines Rajab Efendi's views on these topics, explores the influences on his thought, and identifies those he impacted. The aim is to present Rajab-i Sivâsî's ideas cohesively, uncover the background that shaped his intellectual world, and determine the foundational elements of his influence.

Keywords: *Tasavvuf, Sâlik, Experience, Rajab-i Sivâsî, Najmü'l-hüdâ, Evaluation*

Giriş

Halvetiyye, Anadolu başta olmak üzere birçok merkezde derin izler bırakan bir tarikattır. (Hulvî, 2013, s. 338) Halvetiyye tarikatının dört ana şubesinde biri, Şemseddîn-i Sivâsî'ye (öl. 1006/1597) nispet edilen Şemsiyye veya Sivâsiyye şeklinde adlandırılan ve İstanbul, Trakya, Balkanlar, Kıbrıs, Midilli ve daha birçok bölge ve yerleşim merkezinde etkili olan koldur. (Vicdânî, 1919, s. 39-40) Şemseddîn-i Sivâsî'nin vefatının ardından Receb-i Sivâsî, Halvetî-Şemsî şeyhi olarak Sivas'ta bulunan âsitânedeki görevi ve tasavvufî görüşleri ile bu kolun neşrinde kilit rol üstlenmiştir. (Hulvî, 2013, s. 562-563) Recep Efendi, hayatının sonlarına doğru Şemseddîn-i Sivâsî'nin hayatını, eserlerini, halîfelerini ve tesir halkasını birinci ağızdan kayıt altına almak ve onun tasavvufî görüşlerini sonraki nesillere aktarmak kastıyla *Necmü'l-hüdâ fî menâkıbı'ş-şeyh Şemsüddîn Ebi's-senâ* adlı bir eser kaleme almıştır. (Çınar, 2021, s. 1a-54b) Recep Efendi, bu eserinde sadece üstâdına ve onun tasavvufî kişiliğine dair bilgiler nakletmemiş

aynı zamanda kendi tasavvufî düşüncesine dair bazı aktarımlarda da bulunmuştur. Eserde ana hatlarıyla şeyh, mürîd, sâlik, sülûk, ilâhî tecellîler, hakîkî Allah dostları, sözde sûfiler ve vuslat yolculuğu gibi başlıklara dair de bilgiler yer vermiştir. Bu çalışmada ilmî, siyâsî, askerî, vicdânî ve kültürel doku bakımından yaşadıkları dönemde olduğu kadar kendilerinden sonraki dönemlerde de etkinliklerini sürdüren Sivâsî ailesinin bir üyesi olan Recep Efendi'nin tasavvufî görüşlerinin önemli bir boyutunu temsil eden sâlik ve tecrübelerine dair düşüncelerinin değerlendirilmesi yapılmıştır.

Recep Efendi'nin hayatı, eserleri, ilmî ve mânevî kişiliğine dair yapılan çalışmalar, onunla ilgili kâfi bilgileri muhtevî olduğu için (Çınar, 2012, s. 81-100; 2021, s. 73-148; 2021, s. 245-270; 2022, s. 48-52) burada Recep Efendi'nin hayatı, eserleri ve mânevî kişiliğine dair bilgi sunulmayacaktır.

1. Receb-i Sivâsî'ye Göre Sülûkün Mertebeleri ve Varlık Mertebeleriyle İlişkisi

Necmü'l-hüdâ adlı eserinde sâliki “İlâhî rızaya ulaşmak için yolda olan kişi”; râgıbı “İlâhî rızaya ulaşmaya gayret eden kişi” ve tâlibi ise “İlâhî rızayı arzulayan kimse” şeklinde tarif eden Recep Efendi, her üç kavramın da yakın anlamlı kavramlar olduğunu belirtir. Her üç sınıfa dâhil olanları “Siddîklar” şeklinde tavsîf eden Recep Efendi'nin mânevî seyrin kahramanları olarak gördüğü bu kimseleri “İstenilen, râğbet edilen ve sülûk edilen şey nedir?” sorusu etrafında daha detaylı bir tanımlama yoluna gittiği görülür. Recep Efendi'nin bu soruya “Tâlib, râgıb ve sâlikin maksadı Allah Teâlâ'dır” şeklindeki cevabından onun mâneviyât yolcularına maksad-ı âliye olarak Hakk'ın rızasını hedef olarak gösterdiği anlaşılmaktadır. (Sivâsî, v. 14b)

Tâlib, râgıb ve sâlik tanımlarından sonra varlık mertebelerine dair anlatıları bağlamında Recep Efendi, ilk olarak Hakk'ın isimleri üzerinde durur. Hakk'ın ilâhî isimlerinden “Allah” ismiyle ilgili değerlendirmesinde “*İsimlerden maksat, müsemmaları ve müsemmadan kasıt da ikilikten uzak (mücerred ve münferid), ikilik olmaksızın gaybî hakikat olan Zâtü'l-ehadiyye'dir*” ifadelerine yer verir. (Sivâsî, v. 15a) Onun naklettiğine göre Zâtü'l-ehadiyye, mekân ve keyfiyetten yüce, nerede ve nasıl olduğu tasavvur edilemeyen, nihayetlerin nihayeti, gayelerin gayesi ve cem'in cem'idir. (Sivâsî, v. 15a) Recep Efendi'nin bu ifadeleriyle Hakk'ın “Lâ taayyün” mertebesindeki Zât'ına işaret ettiği anlaşılmaktadır. Zâtü'l-ehadiyye mertebesindeki Hakk'ın varlığına, ilimlerin ve akılların ulaşamayacağını, anlayışların (fehm) bu mertebede hayrette kalacağını belirten Recep Efendi, “*İşte bu, Allah'ın lütfudur. Onu dilediğine verir. Allah, büyük lütf sahibidir*” (Cuma, 62/4) âyeti mücibince Hakk'ın bu mertebedeki varlık tecrübelerini dilediğine lütfedeceğini söyler. (Sivâsî, v. 15a-15b) Akıl ve idrâk üstü olan bu mertebeye dair konuşanların ancak gizli işaret ve ince remizlerle bezenmiş konuşmalarla Hakk'ın varlığını dile getirilebileceğini aktaran Recep Efendi, bu âleme “Lâhût Âlemi”, bu âlemi tecrübe edenlere de “Ehl-i Lâhût” denildiğini aktarır. (Sivâsî, v. 15b) Kur'an-ı Kerim'de de zât-ı ilâhiye işaret edilen yerlerde Hak, kulların yanlış anlamalarına meydan vermemek için vechullah, aynullah, yedullah gibi mecâzî ve sembolik ifadelerle anlatmak

istediğine işaret etmiştir. (el-Bakara, 2/115; Fetih, 48/10; Kamer, 54/14) Sivâsî'nin, Kur'ân-ı Kerîm'in bu konudaki usûlünü aynı ile sürdürdüğü anlaşılmaktadır.

Zât mertebesinin ardından “Tevhîd-i Sıfat” âleminin geldiğini ve bu âlemin “Ceberût Âlemi” olarak isimlendirildiğini ifade eden Recep Efendi, Hakk'ın aşamalı bir şekilde tecellî eden varlık seyrinde bu mertebeden sonra “Tevhîd-i Ef'âl” mertebesi olan ve “Melekût Âlemi” denen varlık mertebesinin geldiğini söyler. (Sivâsî, v. 19a) Aslında Ceberût âlemi, Melekût ve Mülk âleminin aslı ve kaynağıdır. Bu iki âlem Ceberût âleminden meydana gelmiştir. Ceberût âleminin büyüklüğü hiçbir insanın anlayışına sığmayacak kadar sonsuz bir âlemdir. (Nesefî, 1990, s. 81) Bunun altında “Mülk Âlemi” denilen mertebenin bulunduğunu, burasının “Cisim” ve “Müşâhedât” âlemi olduğunu aktaran Recep Efendi, ekseriyetle bu âlemin sâkinlerinin daha önce sıralanan üç âlemin bilgisine vâkıf olmaktan (Zât, Tevhîd-i Sıfat ve Tevhîd-i Ef'âl) nasiplerinin olmadığı bilgisini paylaşır. (Sivâsî, v. 15b-16a) Recep Efendi'ye göre, cisim ve müşâhedât âleminin sâkinlerinin sülûkleri, talepleri ve hazları yoktur. Ona göre bu âlemin ehli olan, zâhirî ibâdetler ve akılla anlaşılabilen meselelerle yetinen âlim ve sâlih kimselerdir. Bunlar, ebrârın efendileri, ashâb-ı yemîn ve ahyârdan sayılırlar. (Sivâsî, v. 16a) Ancak gerçek müşâhede ehli müşâhede esnasında öyle büyük mânevî haz alır ki, bedenî ve zihnî bütün acılarını tamamen unuttur. (Sayar, 2000, s. 105)

Recep Efendi, Mülk âleminin aşağısında “Nâsût Âlemi”nin bulunduğunu, bu âlemin ehlinin, Hakk'ın kitabında dile getirdiği sahih inanç ilkelerine bağlı mü'minler de olsalar, emirleri yerine getirmeyen, yasaklardan geri durmayan bir yapıda bulunabileceklerini belirtir. (Sivâsî, v. 16a-16b) Nâsût âleminin sâkinlerinin şehvetleri ve nefislerinin istediği şekilde inandıklarını söyleyen Recep Efendi'ye göre, onlar, Hakk'ın kitabında bildirdiği sahih itikatla iman eden mü'minler olsalar da âcizlik, fisk ve günâhlardan dolayı zulüm içerisindedirler. Böyle kimselerin hakîkî inâyet yetişirse iman ile hayatlarını sona erdirebileceklerini savunan Sivâsî, onların affedilip edilmeyeceklerinin Hakk'a kaldığını belirtir. (Sivâsî, v. 16b)

Recep Efendi, üstâdı Şemseddîn-i Sivâsî'nin tecrübe ettiği mânevî bir seyr üzerinden bahsi geçen “Tevhîd-i Ef'âl”, “Tevhîd-i Sıfat” ve “Tevhîd-i Zât” âlemlerini tanımlama yoluna da gider. Şemseddîn Efendi'den aktardığı bilgiye göre o, mânevî seyrinde “Kalp Makâmı” denilen bir seviyeye ulaşır ve o, her şeyi Allah için yaptığını Allah ile seyr ettiğini (Seyr maallâh), eşyanın aslî sûretlerinin kalp aynasında hakîkî halleriyle yansıdığını ve kalbinin türlü türlü nimetlerle süslenmiş bir mescide döndüğünü söyler. (Sivâsî, v. 16b) Şemseddîn Efendi, bu noktada, o mescidin minber ve mihrabından gelen vaaz sesleriyle kötülüklerden alıkonulduğunu, kalbinin misk kokulu çeşitli çiçekler ve ağaçlarla bezenip seherlerde güzel sesli bülbüllerin sesleriyle coşan bir bahçeye dönüştüğünden bahseder. Bu mertebenin ilhâm ve Allah ile iş yapma mertebesi olduğunu söyleyen Şemseddîn-i Sivâsî, ruhun nurunun kalbe, kalpten nefse ve nefsten diğer azalara yansıdığı için bu seyrde bedenî ibadetlerin huzur ile yapıldığını, cömertlik, iyilik, ihsân ve hayırların da bu huzur sayesinde anlam kazandığını sözlerine ekler. (Sivâsî, v. 16b)

Yani kalp, ruh ile nefis arasında bulunur. Ruh ile nefis arasındaki manevî bağının varlığından dolayı her iki tarafa da meyillidir. (Şirvânî, 2020, s. 71) Netice olarak bu merteye sahibinin “Tevhid-i Ef’âl Ehli” olduğunu belirten Şemseddîn Efendi, buradan daha da ileriye giderek “Tevhîd-i Sıfât” ve “Tevhîd-i Zât” mertebelerini tecrübe ettiğini belirtir. Recep Efendi, Şemseddîn-i Sivâsî’nin bu naklinden hareketle onun ifade ettiği “Tevhîd-i Ef’âl” ve “Tevhîd-i Sıfât” ehlinin özellikleri ile ilgili bilgi aktarır. Buna göre “Tevhîd-i Ef’âl” ve “Tevhîd-i Sıfât” mertebelerinde sâlik, mülkün sadece Hakk’a ait olduğunu ve O’nun ortağı olmadığı için, amel ve fiillerden meydana gelen, yine insan ve hayvandan ortaya çıkan süflî ve ulvî sıfatlardan olan her şeyin Allah’tan olduğunu idrak eder. Burada mânevîyât yolcusunun Hakk’ın “el-Vâhid” ve “el-Kahhâr” isimlerinin tecellilerine mazhar olacağını belirten Recep Efendi, sâlikin sülûkü bu makama gelince onun, hizmet ve ibadetlerin edepleriyle hemhâl olup bu vazifeleri huşu, hudu, vakar ve tazim ile yapacağını belirtir. (Sivâsî, v. 16b-17a) Bu mertebede eşyanın sâlike ayna olacağını ve sâlikin Hakk’ın dışında hiçbir şeyi görmeyeceğini nakleden Recep Efendi, bundan sonra sâlikin tecrübe edeceği “Zât Mertebesi” ile ilgili de bilgi verir. O, daha önce de dile getirildiği gibi “Lâhût Âlemi” de denilen “Tevhîd-i Zât” mertebesinde sâlikin “Hakkü’l-yakîn” bilgi düzeyine ulaştığını ve burada sâlikin Hakk’ta fânî olup O’nunla bâkî olma tecrübesini elde ettiğini söyler. (Sivâsî, v. 17a) Recep Efendi’nin burada Zât mertebesiyle ilgili bilgi verdiği şey bizatihi Zât’ın kendisi değildir. Sâlikin Zât tecellisine mazhar olmasıyla alakalı bir boyuttur. Çünkü lâ ta’ayyün mertebesinde Hak, her türlü bilgi dairesine girmekten de berîdir. “Zât bu mertebede her şeyden mutlaktır; ancak bu mutlaklığın takyîd ve tahdidin mukabilinde bir mutluluk olmadığını ifade etmek gerekir. Bu mertebede Zât, takyîd ve tahdidin mukabilindeki utlaklıktan bile mutlaktır. Bu makâmda ne dil ne hüküm ne isim ne de sıfat vardır.” (Akar, 2021, s. 117)

Vicdânî’nin *Tomâr-ı Turûk-ı ‘Aliyye* adlı eserinde nefis mertebeleri cetvelinde belirttiği gibi, Recep Efendi’nin eserinde sıklıkla vurguladığı “Tevhîd-i Ef’âl, Tevfîd-i Sıfat ve Tevhid-i Zât” mertebeleriyle ilgili vermiş olduğu bilgiler nefis, kalp ve ruh terakki noktaları olup emmâre, levvâme ve mülheme nefis mertebeleriyle yakından alakalıdır. (Vicdânî, 1995, s. 185)

Mânevî yolculuğunu gerçekleştiren mürîdin, “Tevhîd-i Sıfât” mertebesine ulaştığında mürşidi ile olan münasebetine de değinen Recep Efendi’ye göre, sâlik “Tevhîd-i Sıfât” tecrübesine ulaştığında mürşidi ona hırka giydirip, seccâde, ibrik ve asa verebilir. Çünkü sâlik, bu noktada “Rûhu’l-eclâ”dan (Rûhu’l-eclâ: Ruhun ehadiyyet mertebesinden tecellilere mazhar olabilme kabiliyetini elde etmesi hali.) gaybî manaları ve Rabbânî feyzleri almaya hazır hale gelir (Sivâsî, v. 18a) ve o, irtidâ’ ve irtidattan korunmuş bir halde daha yüce mertebelere yol alabilecek bir kıvamı yakalar. (Sivâsî, v. 18b) Nefs-i levvâme âleminde kaldığı için bu noktaya ulaşamayan ve er-Rûhu’l-Kuds’e nüfûz edemeyen sâlike hilâfet verilemeyeceğini belirten Recep Efendi, bu haldeki sâlikin yakınlık elde etmesi ve alışkanlık haline getirmesi gereken şeylere uzak olduğundan irtidattan emin olamayacağını belirtir. Çarpıcı bir örnekle bu durumdaki sâlikin hâlini tasvîr eden Recep Efendi, vahşi bir kuş tutup ona avlanmayı öğreten bir kimsenin bu

vahşi kuşu avlanmada kullanırken başvurduğu bir yöntemi dile getirir. Bu avcı, avlanmayı öğrettiği vahşi kuşu, avlanma esnasında tekrar kendisine dönmeme ihtimali olduğu için tamamen serbest bırakmaz. Ava bırakacağı zaman o vahşi kuşun ayağını bağlar ve ipin diğer ucunu da kendi koluna sabitler. Tıpkı bu vahşi kuş gibi tam kemâl noktasına gelmeyen kimselerin asa ve seccâdeye sarılıp, zikir ve ibadeti terk eden, avam ve âdetlerle yaşayan, alelâde insan mevkiine düşen birçok örnek gördüğünü söyleyen Recep Efendi, bu sözleriyle sâlikleri mürşid-i kâmillerin telkinlerine uymaları konusunda uyarır. (Sivâsî, v. 18b-19a) Zira halîfelik şekli ve manevî olmak üzere ikiye ayrılır. Şekli halîfelik tekkenin ve oradaki görevli dervişlerin idare edilmesi için yetkili kimsenin halîfelik görevi olurken mânevî halîfelik ise sülûkünü tamamlayan ve seyrusülûk yaptırma yetkisi olan halîfeye mahsus bir görevdir. (Akot, 2017, s. 61) Recep Efendi'nin Ruhü'l-Kuds dairesine nüfuz etmeyen halîfelik verilmeyeceğinden kast mânevî halîfelik verilmez anlamına gelmektedir.

Receb-i Sivâsî, nefsi-i merzıyye derecesinden de söz eder ve bu derece hakkında çeşitli bilgiler verir. Bu mertebenin çok yüce ve büyük bir mertebe olduğunu belirten Recep Efendi, bu mertebeye “Makâmü'l-Murâd”, “Makâmü'l-Mahbûb” ve “Makâmü'l-Matlûb” da denildiğini aktarır. Sâlikin bu tecrübeden önce, şiddetli bir istek ve arzusuyla “Mürîd” ve “Muhibb” olacağını ve aşama aşama kötülükleri iyiliklere dönüştüreceğini söyleyen Recep Efendi, merzıyye sahibinin Hakk'ın ona ezelde takdir ettiğine râzı ve kâni olacağını belirtir. Ona göre, bu takdirden sâlike ne isabet ederse sâlik, kalbinde en ufak bir sıkıntı duymaz, sabreder ve Hakk'ın hükmüne boyun eğer. Böyle olunca da Hak, onun hâl ve şanına lâıyk olmak üzere ve istediğini ona lütfetmek suretiyle ondan razı olur. Ona gönlünden geçenleri dile getirmeksizin ihsanda bulunur. (Sivâsî, v. 27a) Bu mertebenin velâyet ve kerâmet mertebesi olduğunu nakleden Recep Efendi, bundan sonra sâlikin “Nefsi-i Kâmile” mertebesine yükseleceğini ifade eder. Tâlibin merzıyye mertebesinde Hakk'ın “*Ey mutmain olmuş nefsi! Sen Rabbinden razı Rabbin de senden razı olarak dön! Kullarımın arasına ve cennetime gir!*” (Fecr 89/27-30) âyetine mazhar olacağını aktarır. (Sivâsî, v. 27b) Recep Efendi'nin, *Risâle fi usûli'l-Halvetiyye* adlı eserinde nefsin mertebeleri ve sâlikin bu mertebelerindeki özelliklerini detaylı olarak naklettiği için *Necmü'l-hüdâ*'da nefsin tüm mertebeleri ve sâlikin bu mertebelerdeki vasıflarına değinmediği, üstadı Şemseddîn-i Sivâsî'nin tecrübe ettiğini söylediği mertebeler dolayısıyla söz geldikçe nefsin ilgili mertebelerine ve sâlikin bu mertebelerdeki bazı vasıflarına dair bilgiler aktardığı söylenebilir. (Çınar, 2012, s. 85-87; Sivâsî, v. 1a-7b)

Recep Efendi, “Vâsilûn” denilen bir zümreden daha bahseder. Buna göre vâsilûn “Hakk'a ulaşan kimselerdir” ve mertebeleri farklı da olsa buraya ulaşan kimseler iki kısımda ele alınmaktadır. Recep Efendi'nin ifadesine göre bunlardan bir kısmı Hakk'a vâsil olarak maksûda ulaşan ve Hakk'ın yanında tuttuğu kimselerdir. Hakk'ın bu kimselere halkı irşâd için izin vermediğini söyleyen Recep Efendi, bunların kendi nefislerinde mükemmil olduğunu, “Makbûl”, Kâmil” ve “Vâsil” şeklinde isimlendirildiklerini nakleder. Bu arada Hakk'a vuslatın ancak cezbe ile mümkün olduğu savunusunu aktaran Recep Efendi, (Sivâsî, s. 52a-52b) eserin bir başka yerinde üç tür cezbeden bahseder. Buna göre kişi,

sülûkten önce, mücâhedelerden önce ve riyazetten sonra cezbeye tutulmak sûretiyle Hakk'a vâsıl olabilir. Hangi yolla olursa olsun Hakk'ın hazînelerine ulaşmış olan bu kimselerin Hakk'ın sırlarına vâkıf, O'nun murâdı ve mahbûbları olduklarını söyleyen Recep Efendi, davet ve ikâzın öncelikle Hakk tarafından gelmesi nedeniyle bu kimselerin büyük bir nimete gark olduklarını belirtir. (Sivâsî, s. 64b) Receb-i Sivâsî'nin ifadesine göre ilk sınıfta olan kimseler cezbenin kıymetini bilmezlerse mâneviyât fakîri durumuna düşer ve ellerindeki bu kıymetli hazineyi kaybederler. Recep Efendi, değerli bir nimet olarak nitelediği cezbeden sonra şükür ve mücâhedeye devam eden, şeriâtın edepleriyle edeplenmiş, kulluk makâmında Hakk'ın rızası için bekleyen, emîr ve yasaklara riâyet eden ve böylelikle bitmek tükenmek bilmeyen hazînelere kavuşan ikinci sınıftaki kimselere Hakk'ın inayetinin mücâhededen önce gelmesi dolayısıyla lütfedilen hazîneleri ne kadar harcarlarsa harcasınlar onların hazînelerinin bitmeyeceğini ifade eder. (Sivâsî, v. 64b-65a) Ona göre, bu kısımdakiler diğerleri içerisinde en mükemmel ve en güzel olanlarıdır. Çünkü bu sınıftaki kimseler, Hakk'ın dilemesi ve mahbûbu olmasının yanında mücâhede yapmış ve tembellik etmeden bu mücâdeleye devam etmişlerdir. Üçüncü sınıftaki kimsenin öncelikle ahiretteki azaptan kâmil bir şeyhin nefesi, amel eden Rabbânî bir âlimin sözü ile cezbesiz olarak tarikata girip sonra Hakk'ı murâd ederek Hakk'ın rızasına kavuşmak için mücâhedeler yaptığını belirten Recep Efendi, böyle kimselerin kötü ahlâkı terk edinceye ve güzel ahlâkın esaslarıyla mücehhez oluncaya kadar şeriâtın edepleriyle donanıp sonra Hakk'ın cezbesini kazanmaya lâyık olduklarını nakleder. (Sivâsî, v. 65a) Böyle kimselerin de türlü hazînelere kapıları açılan kimseler olup değerli olduklarını ancak ikinci sınıftaki kimselerin mertebelerine ulaşamadıkları bilgisini aktaran Recep Efendi'ye göre bunun sebebi üçüncü sınıftaki kimselerin öncelikle Hakk'ı talep edip ardından cezbeye tutulmuş, ikinci sınıftaki kimselerin ise öncelikle Hak tarafından murâd edilmiş ve böylece cezbeye tutulmuş kimseler olmalarındandır. (Sivâsî, v. 65a-65b) Nitekim tasavvuf kültüründe sâliki hedefine yaklaştırma hususunda Hak'tan gelen bir anlık cezbe iki cihan halkının ameline denk görülmüştür. (Yılmaz, 1997, s. 206)

Recep Efendi'nin, üstâdı Şemseddîn-i Sivâsî'nin "*Cismimde gönül kuşu mahbûs olalı ağlar/ Cezbeyle boşandıktan a'lâ haberin söyler*" (Sivasi, 2017, v. 191) şeklinde, tesiri üzerinden dile getirdiği cezbe meselesinde üstadından etkilendiği anlaşılmaktadır. Ayrıca Recep Efendi'nin Akşemseddîn'in (öl. 863/1459) *Makâmâtü'l-evliyâ* adlı eserinde cezbe sahibi kimselerin Levh-i Mahfûz'a bakıp Hakk'ın tecellîleriyle kendilerinden geçen yapılarına ve Hakk'ın, meczûbları kendisine çekmesi neticesinde onların hayrân durumuna gelip sırf Hak ile meşgul olup her şeyden zevk duymalarına dâir aktardığı bilgilere benzer ifadelerle cezbe sahipleriyle ilgili değerlendirmelerde bulunduğu da görülmektedir. (Akşemseddin, s. 181a-181b; Akşemseddin, 2012, s. 30-31; Ateş, 1999, s. 2/16-17-18; Yıldız, 2016, s. 53) Recep Efendi'nin ikinci sınıfta zikrettiği cezbe sahiplerinin cezbeye tutulanlar içerisinde en değerli olanları şeklindeki kanaati, Ebû Yezîd-i Bistâmî'nin (öl. 234/848 [?]) "*Ben istenilen, Sen isteyensin*" şeklinde bahsettiği konumdaki kişilere bir işaret niteliğindedir. (Kâşânî, 2015, s. 485) Meczûbların sınıfları konusunda Recep Efendi'nin meczûblara dâir, Kelâbâzî'nin *et-Taarruf*, Herevî'nin (öl. 481/1089) *Menâzilü's-sâirîn*, Sühreverdî'nin *Avârifü'l-maârif* ve Sarı Abdullah

TOBİDER

Efendi'nin (öl. 992/1584) *Semerâtü'l-fuâd* adlı eserlerinde nakledilen tasniflere benzer bilgi verdiği ve cezbe konusunda bu isimlerin takipçisi olduğu fark edilmektedir. (Abdullah, 1967, s. 51; Kelâbâzî, 1992, s. 94; Koltaş, 2017, s. 130-133)

Receb-i Sivâsî, vâsilûn olanların ikinci sınıfına dâhil olanlarına “Vâsıl-ı Merdûd” veya “Seyr minallâh bi-iznillâh” denildiğini, bu sınıfta olanların “Makbûl” ve “Vâsıl” denilenlerden daha yüce, kâmil ve tam olduklarını belirtmiştir. O, bunun sebebinin, bu sınıftakilerin hem kendi nefislerinde hem de başkasında mükemmil olmaları şeklinde izah etmiş ve “*Ey Nebi! Muhakkak ki, biz seni bir şahit, bir müjdeci, bir uyarıcı, kendisinin izniyle Allah'a davet edici ve aydınlatıcı bir kandil olarak gönderdik*” (Ahzab, 33/45-46) âyetinin bu mertebeye işaret ettiğini söylemiştir. (Sivâsî, v. 52a) Recep Efendi'nin vâsıl-ı merdûd dediği irşad vazifesiyle görevlendirilmiş bu kişiler, vâsıl-ı Hak olduktan sonra Allah'ın onları irşad ile görevlendirdiği kimselerdir.

Recep Efendi'nin sâlik ve varlık mertebelerine dair *Necmü'l-hüdâ*'da naklettiği bilgilere bakınca vahdet-i vücûd düşüncesinin Recep Efendi'de hâkim olduğu ve eserde sırası geldikçe bu kabulünü dile getirip detaylandığı şeklinde bir tavrın takipçisi olduğu söylenebilir. Onun Lâhût, Ceberût, Melekût, Mülk ve Nâsût âlemleriyle ilgili aktarımları, Zât, Tevhîd-i Ef'âl ve Tevhîd-i Sıfat tecellileri ile ilgili nakilleri, seyr ilallâh (nefs-i emmâre), seyr maallâh (nefs-i mutmainne) ve seyr anillâh (nefs-i merdıyye) tecrübelerini tasviri, vâsilûn ve cezbe konularındaki verdiği bilgileri bu bağlamda dile getirdiği anlatılardır. Sâlikin mürşidi ile münasebeti ve ilâhî isimlerle sâlikin Hakk'a vuslatı elde etmesi gibi başlıklarda da Recep Efendi'nin aynı tavrını sürdürdüğü ifade edilebilir. Recep Efendi'nin bu şekilde bir usûlü takip etmesi Halvetiyye tarikatının genel karakteristik özelliklerini yansıtan bir tavidir.

2. Receb-i Sivâsî'ye Göre Vuslata Ermenin Yolları ve Receb-i Sivâsî'nin Sâlike Yaptığı Bazı Tavsiyeler

Receb-i Sivâsî, sâlikin vuslata ermesinin yolu ve vuslatın şartları üzerinde de durur. Recep Efendi'ye göre Hakk'a vuslata ermenin birçok ana ve fûru yolu vardır ki bunların sayısı sonsuzdur. Recep Efendi, buna rağmen Hakk'a vuslatın en sağlam yollarını şu şekilde sıralar:

“Öncelikle Allah Teâlâ'nın kitabı, Hz. Peygamber'in (sav) sünneti ve şimdiye kadar geçen ehl-i sünnet ve'l-cemaatin üzerinde ittifak ettiği inanca sahip olmak. Sonra irşad ehli bir mürşidin elinde tövbe etmek. Sonra kişinin geçmişine pişman olması. Sonra Allah Teâlâ'ya beklentisiz bağışlanma talebiyle yönelme ve O'nun (c.c.) rahmetini umma. Daha sonra geçen ömründe eksik bıraktığı hususları tamamlama. Gösteriş ve desinler beklentisi olmadan samimi bir niyet. Sonra şeyhinin izniyle, Allah Teâlâ'nın zikri ve zaruret halinin dışında kişinin susmayı tercih etmesi. Sonra doğru söylemek ve sözü ölçülü kullanmak. Edep, hayâ, vakar, devamlı abdestli olmak ve az yemekle istikâmet sahibi olmak. Haram yememek, içmeyi ve uykuyu azaltmak. Tam bir teveccüh ile Allah Teâlâ'ya yönelmek. Gizli bir şekilde zikri çoğaltmak. Kalbi, Allah Teâlâ'ya sağlam bir şekilde bağlamak.

Özellikle seherlerde uyanık olmayı çoğaltmak. Çünkü seher vakti, çok tövbe eden ve Ebrar sınıfında olanlar için bir istiğfar ve bağışlanma dileği ve bir münacat, yalvarma ve dua vaktidir. Kişi, iki dizi üzerine kibleye karşı dönerek gözlerini kapatmalı, Allah Teâlâ'yı dost edinip halktan hatta aile fertlerinden dahi uzaklaşıp sürekli kalbini yoklamalıdır. Nefs ve şeytan düşmanlarını gözetim altında tutarak, kalbini vesvese ve şüphelerden uzaklaştırarak, tevazu ile bazen ağlayıp bazen dua ederek vaktini geçirmelidir. Abâ elbise giyerek, daima abdestli olup namazları cemaatle kılmaya özen göstermelidir. İşlerini ciddiyetle görmeli ve ne yaptığının farkında olarak davranmalıdır. Çünkü samimi sâlik azimet ehlinden olmalıdır. Azimet ehli için müstehap sünnet, sünnet vacip, vacip ise farz olur. Farzın değeri ona göre kıyaslansın. Çünkü bunlar fetva ile değil takva ile hareket ederler. Bu kimselerde ruhsatla amel etme durumu olursa bu kimseler havada uçarken kanadına ok değip yere düşen kuş gibi olurlar.” (Sivâsî, v. 17a-17b)

Recep Efendi'nin vuslata ermek için sıraladığı yollara bakıldığında itikâdî, amelî ve ahlâkî başlıklar üzerinden Hakk'a vuslatın yollarını dile getirdiği anlaşılmaktadır. Bu anlamda onun, ehl-i sünnet inancına sahip olma vurgusu, tövbe ve Hakk'ın rahmetini ummak, mürşide teslim olmak, kalp tasfiyesi, zikir, seher vakitlerini değerlendirmek, istikâmet, az yemek, az uyumak ve az konuşmak, dua, nefis ve şeytana karşı uyanık olmak, namazları cemaatle kılmak, her fiili ihsan düşüncesi ile yapmak ve nihayet genel bir tavır olarak ruhsat ile değil azimetle hareket ederek takva bilincine ulaşmak şeklindeki tarifleri câlib-i dikkattir. Nefsi arındırmak ve kemâle ulaştırmak gayesi güttüğü anlaşılan bu ilkeleri Hakk'a vuslat için sıralayan Receb-i Sivâsî'nin Halvetiyye geleneğine uygun bir şekilde vuslat yolunu tarif için bu hususları dile getirdiği söylenebilir. Halvetiyye'de sâlikin Hakk'ın rızasına ulaşabilmesi için nefsin kendini beğenmek, şımarık ve kibirli olmak, cimri, şehvete düşkün, cahil ve şeytanla iş birliği yapmak gibi kötü huylarını, nefsin direncini kırmak suretiyle bu gibi kötü huyların güzel huylara dönüştürülmesi esas alınmıştır. (Aksarâyî, v. 123b-127a; Bâlî, v. 45b-78a; Marmaravî, v. 59a-68b; Usta, 2015, s. 90-110) Recep Efendi'nin bu esasa uygun adımlarla nefsin direncini kırmak gayesiyle bahsi geçen hususları gündeme getirdiği anlaşılmaktadır. Mânevî yolculuğun başlangıcı ve devam eden süreçte sâlikin riayet etmesi gereken başlıkları nefis mertebelerine göre dizayn ettiği net bir şekilde gözlemlenen Recep Efendi'nin nefis-i emmâre mertebesinin sâlik üzerindeki tesirinden onu kurtarmak için böyle bir yol izlenilmesini tavsiye ettiği metnin devamında dile getirdiği seyr ilallâh konumu, sâlikin seyrüsülûk sürecinde kullanacağı argümanlar ve sâlikin bu süreçte riayet etmesi gereken hususlara dair anlatılarında daha net bir şekilde görülmektedir. Buna göre sâlikin azığı takva olmalıdır. “Azık alın. Azıkların en hayırlısı takvadır” (Bakara, 2/197) âyeti buna işaret etmektedir. Sâlikin merkebi/biniti himmet, kamçısı aşk, şevk ve safâdır. Sâlikin yoldaşı Hakk'ın tevfiği, silahı zühd ve hidâyettir. Onun elbisesi, ilim ve amel, kandil ve ışığı Esmâü'l-Hüsna'dır. Sâlikin sözleri, Hakk'a yalvarmaktır ki bu mânevî yükselişe “es-Seyr ilallâh” denmektedir. (Sivâsî, v. 18a) Recep Efendi'ye göre seyrüsülûk sürecince sâlik/tâlib/sâdik, samimi olmalı, hedefine ulaşmaya kadar tembellik ve gevşeklik göstermemeli, durmaksızın, eksiksiz bir şekilde Hakk'a yönelmelidir. Bunun aşağısında bir yönelişi olursa, bu durumda sâlik, isterse keşf ve kerâmet sahibi olsun noksan olanlardan sayılır,

kâmillerden sayılmaz. (Sivâsî, v. 18b-18b) Mürîdin bu süreçte tefrikadan uzak durarak ibadetlerle zamanını değerlendirmesini, kalbini karışık duygulardan, düşüncelerden ve Hakk'ın sevgisinin dışındaki her şeyden uzak tutmasını ve gece ve gündüz kalbini parlatmaya devam etmesini tavsiye eden Recep Efendi, müride, zulme meydan verdiği için nefs-i emmâre sahiplerinden, fitne çıkaran, kibirli ve şerli kimselerden uzak durmasını da önerir. (Sivâsî, v. 49a) Dünya sevgisine düşürebilecek kesimler olan zenginler ve devlet adamlarıyla oturmamasını sâlike tavsiye eden Recep Efendi, sâlikin mânevî seyrini hızlandıracak Ebrâr ve Ahyâr ile zaman geçirmesini ise sâlik için zaruri görür. Recep Efendi, sâliki mânen yavaşlatacak hatta gerilemesine sebep olabilecek endişesiyle kadın, çocuk ve gençlerle sohbetten de kaçınması gerektiğini söyler. Bu konuda İmam Kuşeyrî'nin (öl. 465/1072) "Sen gençlerle sohbetten sakınmalısın. Çünkü onlar, hile ve aldatma ashabıdırlar" (A. Kuşeyrî, 1991, s. 601-604; A. Kuşeyrî, 2000, s. 580-583) sözünü hatırlatır. (Sivâsî, v. 49b)

Sâlikin terbiye ve tezkiyesi ile ilgilenen kimsenin (şeyhin) de sâliki mevâcide ulaştırması gerektiğini belirten Recep Efendi'ye göre eğer vusûlden önce üstâdı kişiyi terbiye ve tezkiye işini terk ederse bu kişinin hâli, nemli bir toprağa ekilen yeşil bir ağaç gibidir. O ağaca suyu verilmez, gerekli bakım yapılmaz ve ihmâl edilirse o yeşil ağaç nasıl kurur, meyve vermez ve ateşte yanan kuru oduna dönerse sâlikin durumu da o odunun hâli gibi olur. (Sivâsî, v. 48b) Bazı tasavvufî eserlerde müridlerin uyması gereken edep, şartlar ve sıfatlar olduğu gibi bir şeyhin mürşidlik yapabilmesi için uyması gereken şartlar ve kendinde bulunması gereken sıfatlar da vardır. Bir mürşidin Allah'ı müridine sevdirmesi ve müridinin manevî eğitimini ihmâl etmemesi de bunlara arasındadır. (Dâye, 2013, s. 196-214; Sühreverdi, 1993, s. 103-110)

3. Receb-i Sivâsî'ye Göre Sülûkün Neticesi ve Vusûlün Alâmeti

Receb-i Sivâsî, "Sülûkün fayda ve neticesi ve vusûlün alâmeti nedir?" şeklinde bir soru sorarak mânevî yolculuğun maksadı, sonucu ve Hakk'a vâsıl olan sâlikte bulunması gereken bazı özellikleri zikreder. Buna göre sülûkün fayda ve neticesi, sâlikin hakîkî-yakînî marifeti tahsîl etmiş olmasıdır. Tahsîl edilen bu yakînî marifet ile sâlikin nefsinin acizlik, noksanlık, zafiyet ve hüsrân ile bileceğini, buna karşılık Rabbini kudret, kemâl, bekâ ve gufran ile idrâk edeceğini belirten Recep Efendi'ye göre Hakk'a vâsıl olan sâlikte, Hakk'ın satveti, azameti ve heybeti zâhir olur ki bu özelliğe sâlik ancak Hakk'ın itaatine, muvâfakâtına, emirlerine hürmet, yasaklarından kaçınıp azametini zaruri olarak bağlanırsa tecrübe edebilir. (Sivâsî, v. 15a) Kâmil mü'min olarak vâsıl-ı ilallâh olan kulun Hakk'ın kapısına yapışarak gece-gündüz kalbinde bir ıstırap, meşakkat ve yorgunluk duymadan Rabbinin işaretini beklemeye başlayan bir şahsiyet olduğunu belirten Recep Efendi, bundan sonra, tevbe ile Rabbine candan yönelen ve böylece kurbiyyet elde eden sâlike bu durumun faydasını izaha yönelir. Ona göre vâsıl olan sâlik birçok fayda ve yardım elde etmekle beraber öncelikle Hakk'ın dostlarından olma lütfuna nâil olur. Böyle bir noktada Hak, sâlike vekîl olur ve sâlikin işlerinde ona yeter. Bu tecrübeyi yaşayan kulun, bütün âzâlarında Hakk'ın kudretinin ortaya çıkacağını belirten

Recep Efendi'ye göre sâlik bu kazanımı ile Hakk'ın nuruyla bakar, O'nunla iştir ve O'ndan konuşur. (Sivâsî, v. 15a-15b) Yine Hakk'a vâsıl olan sâlikin Hakk ile tutup Hak ile yürüyeceğini belirten Recep Efendi'ye göre, “(Savaşta) onları siz öldürmediniz, fakat Allah onları öldürdü. Attığın zaman da sen atmadın, fakat Allah attı. Müminleri, tarafından güzel bir imtihanla denemek için Allah öyle yaptı. Şüphesiz Allah hakkıyla iştir, hakkıyla bilendir.” (Enfâl, 8/17) ve “Sana biat edenler ancak Allah'a biat etmiş olurlar. Allah'ın eli onların ellerinin üzerindedir. Verdiği sözden dönen kendi aleyhine dönmüş olur. Allah'a verdiği sözü yerine getirene, Allah büyük bir mükâfat verecektir” (Fetih, 48/10) âyetleri sâlikin bu kazanımlarına işaret etmektedir. (Sivâsî, v. 15b) Bu duruma gelen sâlike düşman olana Hakk'ın düşman olacağını, onunla çekişene Hakk'ın karşılığını vereceğini, ona savaş açanlara Hakk'ın savaş açacağını savunan Recep Efendi, hadîs-i kudî olarak naklettiği şu rivayetin delâlet ettiğini söyler: “Hz. Peygamber (sav), Allah Teâlâ'dan şunu nakletmiştir: ‘Kim benim veli kuluma düşmanlık ederse ben de ona harp ilan ederim. Kulumu bana yaklaştıran şeyler arasında en çok hoşuma gideni, ona farz kıldığım (aynî veya kifâye) şeyleri eda etmesidir. Kulum bana nafîle ibadetlerle yaklaştırmaya devam eder, sonunda sevgime erer.’ (Sivâsî, v. 16a) Onu bir sevdim mi artık ben onun işittiği kulağı, gördüğü gözü, tuttuğu eli, yürüdüğü ayağı (aklettiği kalbi, konuştuğu dili) olurum. Benden bir şey isteyince onu veririm, benden sığınma talep etti mi onu himayeme alır, korurum. Ben yapacağım bir şeyde, mümin kulumun ruhunu kabzetmedeki tereddüdüm kadar hiç tereddüde düşmedim: O ölümü sevmez, ben de onun sevmediği şeyi sevmem.” (Buhârî, 1999, s. “Rikâk”, 38 No: 6502) “Fakat (kişi Allah'a) yakın olanlardan ise, ona rahatlık, güzel rızık ve Naîm cenneti vardır. Eğer o sağdakilerden ise, ‘Ey sağdaki! Sana selam olsun!’ (Vâkıa, 56/90-91) âyetinin de Hakk'a vâsıl olan bu sâlike işaret ettiğini iddia eden Recep Efendi'ye göre bu kimse, yüce arşın mahremi, hikmet hazinelerinin ve kadîm ilmin sahibidir. Vuslatı tecrübe eden sâlikin, Hakîm olan Hakk'ın seyrine vâkıf, ulvî ve süflî (gök ve yerde, iç ve dışta) tasarrufta bulunan bir kimse olacağını belirten Recep Efendi, Hakk'ın yardımının her zaman bu sâlike lütfedileceğini savunur. Bu kimse için isim ve resim kalmayacağını, onun, Hakk'ın hikmeti altında tam bir mahviyyet içerisinde olacağını söyleyen Recep Efendi'ye göre o, Hakk'ta Hak ile bâkî olduğu için bu nimete kavuşmuştur. Bu tecrübeyi elde eden kişinin, sultanların sultanı, Hakk'ın yerlerdeki halîfesi sıfatını alacağını belirten Recep Efendi, bu nimetten daha büyük bir nimetin olmadığını da sözlerine ekler. (Sivâsî, v. 16b) Recep Efendi'nin bu görüşleri, tasavvufî düşünce sisteminin kurucu sûfilerinden biri olan Bâyezid-i Bistamî'nin velayetin zirvesi olan sıddıkiyyet mertebesinin nihayet aşamasını, nebilerin ilk derecelerine mukabil bir mertebe olduğu görüşünü yorumlayan Sühreverdî, müntehî seviyesine gelen sûfilerin nefislerinin emir ve yasaklara boyun eğip heva ve heves ateşinin söndüğünü, kalplerin uygun bir kıvama geldiğini ve ruhlarının yüce makama eriştiğini daha ilk dönemde belirttikleri düşüncelerin iz düşümü konumundadır. (Sühreverdî, 1993, s. 668)

Recep Efendi, sülûk sürecini tamamlayıp bahsettiği nimetlere kavuşan bir kimse ile mânevî yolculuk yaşamayıp sâlihlerden olan kimseleri kıyaslamak suretiyle de sülûkün vâsıl-ı ilallâh olan sâlike kazanımı (faydası) konusunu irdeler. Recep Efendi, “Ashâb-ı

Yemîn” olarak tavsîf ettiği vâsıl ile “es-Su‘adâü’s-sâlihîn” şeklinde isimlendirdiği sülûk görmeyen kimse arasındaki farkı iki kişinin durumunu örnek vererek izah eder. (Sivâsî, v. 17a) Buna göre “es-Su‘adâü’s-sâlihîn” sınıfında olanlar garip, fakir, yatacak yeri ve ona bakacak kimsesi olmayan bir kişiye, “Ashâb-ı Yemîn” sınıfında olan ve vâsıl-ı Hakk olan sâlik ise öteden beri, nesilden nesle kavminin önde geleni, sultanlar ve devlet erkânının ilgisini toplayan, başında devlet tacı bulunan, sağlıklı, güzel yüzlü ve konuşması düzgün olan kimseye benzer. (Sivâsî, v. 17a) Üstünde asaletin izi, belinde şöhret kılıcı, parmağında kuvvet yüzüğü olan bu sınıftaki sâlikin sofrasının herkese açık olduğunu, bu kimsenin cennetten çıkmış gibi hizmetçilere sahip olduğunu, herkesin ona güvenip iltifat ettiğini, her yerde sözünün geçip hatırının sayıldığını söyleyen Recep Efendi, buna karşılık ilk sınıfta bulunan kimsenin yani “es-Su‘adâü’s-sâlihîn” sınıfında olan kişinin ise yüzü toprak, elbisesi kir içerisinde olan, ölse bile kimsenin onunla ilgilenmeyeceği bir konumda bulunduğunu belirtir. (Sivâsî, v. 17b) Bu iki sınıf arasındaki fark nasılsa “Ashâb-ı Yemîn” ile “es-Su‘adâü’s-sâlihîn” arasında da öylece fark olduğunu belirten Recep Efendi’ye göre “*Bu ikisinin örneği bir olur mu?*” (Zümer, 39/9) âyeti bu hususa işaret etmektedir. Recep Efendi, gerçek manada Ebrâr (es-Su‘adâü’s-sâlihîn) ile tecellilere mazhar olan kimseler (Ashâb-ı Yemîn) arasındaki farkların yazı ile anlatılamayacak ve derinliklerine inilemeyecek kadar çok olduğunu söyler. (Sivâsî, v. 17b-18a)

4. Receb-i Sivâsî'nin Dile Getirdiği İki Özel Tecrübe Sahibi: Sâhib-i İnsilâh Olanlar ve Mevâcîd’e Ulaşanlar

Recep Efendi, *Necmü'l-hüdâ*’da iki özel sınıftan sık sık bahseder. Bunlardan ilki insilâh tecrübesini yaşayan “İnsilâh Sahibi” dediği kimseler diğeri ise “Mevâcîd” tecrübesine ulaşan şahıslardır. Burada, Recep Efendi’nin bu iki zümreye dair görüşleri dile getirip değerlendirilecektir.

4.1. İnsilâh Tecrübesi ve Sâhib-i İnsilâh Olanlar

Recep Efendi’nin özel tecrübe sahibi olarak ilk zikrettiği sınıf insilâh sahibi dediği kimselerdir. Recep Efendi, üstadı Şemseddîn-i Sivâsî’nin yaşadığı bir olaydan hareketle bu meseleye değinir ve olayı şu şekilde aktarır: Şemseddîn-i Sivâsî, Recep Efendi’nin olmadığı bir Pazartesi sohbetinde âdeti üzere Meydan (Koca Hasan Paşa) Cami’nde sohbet eder. Sohbet esnasında bir hadîs nakleder ve hadîsin açıklamasına geçtiği esnada hâli değişir, elleri titrer, vücudu sarsılır, gözleri yumulur, derin bir nefes aldıktan sonra duvara yaslanır. Yüzü ve burnunun ucu bembeyaz olan Şemseddîn Efendi’nin vefat ettiğini düşünerek etrafındakiler “Rûh-ı şerîfi latîf bedenini kolaylıkla terk etti” der. (Sivâsî, v. 22b) Kimisi ağlamaya başlar, kimisi ise “*Muhakkak ki biz Allah’tan geldik ve O’na döneceğiz*” (el-Bakara, 2/156) âyetini okur. Cemaat şaşkınlık içerisinde kalır ve bulunduğu yerden onu indirirler. İçlerinden biri “Onu biraz orada bırakın” der. Bir müddet bekledikten sonra nefes aldığını ve yavaş yavaş hareket etmeye başladığını gören insanlar Şemseddîn Efendi’nin gözlerini açtığına şahit olurlar. Onun mânevî bir sarhoşluk

hâli içerisinde olduğunu hisseder ve hayatta olması dolayısıyla Hakk'a şükrederler. Sivâsî'yi bulunduğu yerden indirirler fakat hiçbiri ona bu halden sormaya cesaret edemez. (Sivâsî, v. 22b-23a) Yaşanan bu olayları duyan Receb-i Sivâsî, hemen Şemseddîn-i Sivâsî'ye gider, ellerini öper ve "Ey efendim, üstadım ve velinimetim! Bana bu halden haber ver" der. Şemseddîn Efendi ona, "Allah Teâlâ'ya hamd olsun. Kâmillerin hallerinden olan bu yüce hali ben de yaşadım. Buna 'insilâh' denir" şeklinde cevap verir ve başından geçenleri şu şekilde aktarır:

"Hadîs-i şerîfi bitirip şerhe başlayacağım zaman kendimi yüce bir topluluğun içerisinde kerim bir makamda gördüm. Onlara "Ruhânîler" denir. Benzeri olmayan, şanı yüce bir kitap gördüm. Alîm ve Hakîm olandan ders aldım. Allah Teâlâ şöyle buyurdu dedi: "Sana bilmediğin şeyleri öğretmiştir. Allah'ın sana lütfu çok büyüktür." (Nisa, 4/113). Bunun üzerine Recep Efendi, Sivâsî'ye "İnsilâh nedir? Bana tarif eder misiniz?" der (Sivâsî, v. 23a) ve Sivâsî ona şöyle cevap verir:

"İnsanın bedenindeki ruh hakkında birçok söz vardır. En doğru, sağlam ve sahih olanı şudur: Has mükellef ruh, ateşin korda, gül suyunun yapraklarında seyri gibi insan vücudunda seyr eden cism-i latîftir. Nefs-i hayvânî, mürekkeptir. Beden dört unsurdan meydana gelir. O da nefis-i hayvânî gibi mürekkeptir. Ruh çıkıp nefis bedenle birlikte kalırsa ölüm gerçekleşmez. Çünkü nefis-i hayvânî beden ile kalmıştır. Ancak his ve hareketi sağlayan ruh olduğu için beden hareketsiz kalır. Çünkü bedeni hareket ettiren ruhtur. Ruh nefisle beraber çıkarsa bedende ölüm vuku bulmuş olur ve bundan dönüş mümkün değildir. Bu durumun hârici âlemdeki örneği kovandaki arıdır. Arı, kovandan çıkar ve yeryüzündeki türlü çiçeklerin özlerinden karnına ve ayaklarına doldurur. Kovana, leziz ve yeni bir bereketle döner. Kovan toprak ve ağaçtan yapılmıştır yani mürekkeptir. Toprakta da birçok madde bulunur; kovanın ve peteğin kendisi bu birçok maddeden meydana gelir. Arının kovandan çıkması bu kovana ve peteğe zarar vermez." (Sivâsî, s. 23a-23b)

Şemseddîn-i Sivâsî, bundan sonra er-Rûhu'l-Kuds'ün neden bedenden çıktığını izah eder. Buna göre er-Rûhu'l-Kuds, iki sebepten dolayı bedenden çıkar. Birinci sebebin kuşun havada süzülmesi gibi er-Rûhu'l-Kuds'ün âlemlere süzülme için bedenden çıkması olduğunu belirten Şemseddîn-i Sivâsî, Mülk âleminde Melekût âlemine yükselen er-Rûhu'l-Kuds'ün sonrasında kudî bir kuvvetle Ceberût âlemine oradan da ilâhî kanatla kişinin istidât ve kabiliyetine göre Lâhûtî âleme yükseleceğini söyler. (Sivâsî, v. 23b) Aslında Abdülkerim Cilî'ye göre er-Rûhu'l-kuds'e ruhu'l-ervâh da denir. Ruh'u'l-kuds öyle yüce bir ruhtur ki, "Ol/Kün" emrinin altına girmekten uzak olduğu için buna mahluk ifadesini kullanmak da uygun değildir. Zira Ruh'u'l-kuds Hakk'ın vech-i haslarından biridir. (Cilî, 1998, s. 246) Sivâsî, söze devamlı lâhûtî âlemden Hakk'ın fazlı ve dilediği kadar ona lütfettiği mukaddes şeyler alacağını, bu bereket, sonsuz mutluluk ve kuvvetli yardım ile tarifsiz lezzetle ruhun bedene döneceğini belirtir. Bu tecrübeyi yaşayan sâlikin, ruhunun bedenine dönmesinden sonra aldığı mânevî lezzet dolayısıyla ikramda bulunup hikmetler sunacağını aktaran Sivâsî, sâlikin bu durumunu bal üreticisinin balı istekle

bekleyen ve arzulayan kimselere bal ikramında bulunmasına benzetir. er-Rûhu'l-Kuds'ün bedenden ayrılmasının ikinci sebebini ise Hakk'ın izniyle bir zararı def etmek için olduğu bilgisini aktaran Sivâsî, Allah dostlarından bazılarının gaza, savaş, Arafat veya denizlerde boğulma hâdiseleri gibi olaylarda ortaya çıkmalarının sebebini bu olduğunu belirtir. (Sivâsî, v. 23b-24a)

Necmü'l-hüdâ'da takip ettiği usûl gereği Recep Efendi, bu olayı naklettikten sonra "Fayda" şeklinde bir başlık açar ve nakledilen bu olaydan alınacak mesajları sıralar. Recep Efendi'nin ifadesine göre Şemseddîn-i Sivâsî'nin yaşadığı bu tecrübeden, Allah dostlarının, aralarında mesafe bulunan farklı iki mekânda aynı anda bulunmasının caiz ve mümkün olduğunu anlatmaktadır. Şemseddîn Efendi'nin verdiği Arafat'ta bulunma örneğini hatırlatan Recep Efendi, onları Arafat'ta görenlerin "Bu zat bizimleydi" diyeceklerini fakat insilâh halini yaşayan kimsenin yanındakilerin bu kimsenin ruhunun bedeninde olmaması ve gözlerinin kapalı olmasından dolayı onun bedenini hareketsiz, hisiz ve durgun bir şekilde görüp onun uyuduğu zannına kapılacaklarını söyler. (Sivâsî, v. 24a) İnsilâh tecrübesi yaşayan kimsede sadece ruhun görülmesi durumunda onun hareketli, yaşananların farkında ve etrafını göreceğini belirten Recep Efendi, sadece ruhu gören kimsenin "Filan sanki bedeniyle birlikte" zannına kapılacağını aktarır. Bu kişinin bedeniyle birlikte olmadığını, aksine yaşadığı insilâh hali dolayısıyla ruhunun bedenini terk etmiş olduğunu, bedenî özelliklerin kalmadığını ve bundan dolayı bedenle ilgili olan yemek ve içmek gibi durumların o kişide görülmeyeceğini sözlerine ekler. (Sivâsî, v. 24a-24b)

Recep Efendi, insilâh tecrübesinin bir başka boyutundan daha bahseder. Onun verdiği bilgiye göre, bu insilâh tecrübesinde kişi bedenî vasıflarını terk etmeden bu tecrübeyi yaşar. Bu tecrübeye er-Rûhu'l-Kuds, sahibinin farklı ve diğer bir şekilden başka bir şekle dönüşmüş halinin görülmesi mümkündür. Receb-i Sivâsî, bu tecrübeye, ilhâd ile suçlanan ve insilâh tecrübesinin bu boyutta ortaya çıkışı sayesinde öldürülmekten kurtulan Kabdan el-Mevsîlî (öl. ?) adında bir zâtın kisasını örnek verir. Aktardığı kısaya göre Kabdan el-Mevsîlî, ilhâd ile suçlanınca ölüme mahkûm edilir. Onun ölüm hükmünü veren kadı, Kabdan kendisine yaklaşınca önce aslî sûretiyle onu görür. Biraz daha yaklaşınca onu bir Arabî suretinde, daha da yaklaşınca bir Kürd şeklinde görür. Bu zat, "Ey beldenin kadısı! Hangisini öldürteceksin? Birini öldürtsen bile diğer ikisi sağ kalacaktır" der. Bu hali gören kadı, inadından vazgeçip böyle bir duruma sebep olduğu için ondan özür diler. (Sivâsî, v. 24b)

Latîf cisim sahibi olan melek ve cinlerin güvercin, şahin, serçe, köpek veya yılan gibi diledikleri sûretlere girebileceklerini söyleyen Recep Efendi, Hz. İbrahim'e gelen misafirler gibi görünen meleklerin Lût peygamberin onları eşsiz bir güzellikte gördüğünü âyetlerin haber verdiğini hatırlatır. (Sivâsî, v. 24b-25a) Yine Hz. Cebrail'in Dihyetü'l-Kelbî suretinde Hz. Peygamber'e gelişini, meleklerin sırf nurdan yaratılmalarından olduğunu savunan Recep Efendi'ye göre, onların ruhlarında kudûret olmadığı için bu durumu kolaylıkla gerçekleştirebilmektedirler. Cinlerin de diledikleri ve arzuladıkları her

şekle böyle girebildiklerini belirten Recep Efendi, bütün bunların Hakk'ın izin ve dilemesine bağlı olduğunu vurgular. Cinlerin kötü tabiatı sevdikleri, ateşten yaratıldıkları ve onlarda küdüretin bulunması gibi sebeplerle onların çoğunlukla köpek veya yılan suretlerinde görüldüğünü bundan dolayı Hz. Peygamber'in üç gün müsaade etmeden yılanın öldürmesini yasakladığını söyler. (Sivâsî, v. 25a)

İnsilâh tecrübesinin “er-Rûhu'l-Mücerred” ile olan bir başka boyutundan daha bahseden Recep Efendi'ye göre bu insilâh tecrübeleri içerisinde en faziletlisidir. Bu tecrübeyi yaşayan sâlik el-İsmü'l-Vâsi'e ulaştığı için bedeni ile uçar. Bu sâlikin dış âlemdeki misâlinin kendisinden daha hafif bir kafese konulmuş bir kuşa benzediğini söyleyen Recep Efendi, bu kafesin genişliğinin kuşun kanatlarını hareket ettirebilecek şekilde olduğunu, kuşun asıl vatanına gitmek istediğini, kanatlarını hareket ettiren bu kuşun kafesiyle birlikte uçabildiğini belirtir. (Sivâsî, v. 25a) Tıpkı bu şekilde bazı âriflerin de ten kafesiyle birlikte uçabildiklerini savunan Recep Efendi'ye göre bu kimselerde beşerî hüküm izâle olduğu ve tabîî zulmet kaldırıldığı için bu ârifler, böyle bir boyutta insilâhı tecrübe edebilmektedirler. (Sivâsî, v. 25b-26a) İnsilâhı bu boyutta tecrübe eden ve vefatlarından sonra tasarrufta bulunmaya devam eden birçok sûfinin bulunduğunu ve bunların en meşhurlarının Abdülkâdir-i Geylânî (öl. 561/1166) olduğunu ifade eden Recep Efendi, Geylânî'nin *Risâle*'sinde bu mevzuya işaretlerle şunları söylediğini aktarır: “Şiddetli korku ve zor durumda kalan bir kimse vefatından sonra bana seslense, ona ulaşırım.” (Sivâsî, v. 26a) Recep Efendi, insilâhın bu boyutunu ehl-i hadîs arasında meşhur olduğunu söylediği bir kıssa ile destekler. Recep Efendi, bazı Allah dostlarının ve Melâmîlerin menkabelerinde gördüğünü söylediği menkabeğe göre bir beldenin sakinleri bir zatı zındıklıkla suçlayıp o beldenin hâkimlerine şikâyet ederler. Hâkimler o kimsenin asılarak idam edilmesine karar verirler. İpi boynuna geçirdiğinde o zatın husûsî bir talebesi ağlar. Asılacağı zaman o zat elini çözer ve boynuna takılmış ipi çıkarır. Kesif cismiyle birlikte yükselmeye başlar. Talebesi “Üstadım! Bu ne haldir?” der. Zat, “Sana daha önce söylediğim haldir” diye cevap verir. İnsanlar ona bakarken bu zat gözlerinden kaybolur gider. Sonra ona dair bir malûmat, eser, iz ve isim kalmaz. (Sivâsî, v. 26a-26b) Bazı sûfiler seyr ü sülûkta belli manevî bir düzeye çıktıklarında Recep Efendini anlatmış olduğu halleri dervişlerin yollarını kolaylaştırmak için eserlerinde anlatırlar. Âlem-i ulvîye yapmış oldukları seyr ü sülûk esnasında tecrübelerini de lugaz deryasından remiz ve işaret inciler şeklinde aktarmışlardır. (Cilî, 1998, v. 288-298)

4.2. Mevâcîd

Recep Efendi, “Rûhânî ve mânevî lezzetin kişinin bütün âzâlarına sirayet etmesi ve bütün âzâlarında bu lezzetin duyulması” şeklinde tarif ettiği mevâcîd meselesine de değinir. (Sivâsî, s. 48b) Recep Efendi'ye göre, mevâcîd dördüncü ismin doğuşunda gerçekleşir ve burası nefs-i mutmainne makamıdır. Mevâcîd tecrübesinin âlemi, Melekût âlemidir. Recep Efendi'nin ifadesinden anlaşıldığı kadarıyla mürşid-i kâmil, bu mertebeye kadar geceleri sâlike nefsi ile destek olurken bu mertebeden sonra geceleri himmet ve Hakk'ın yardımını ile sâliki destekler. Bu tecrübeyi elde eden sâlikin irtidattan güvende olacağını

belirten Recep Efendi, mevâcide ulaşan sâlikin ibadet etmekte zorlanmayacağını söyler. Ona göre sâlik ancak bu tecrübe sayesinde ibadetten lezzet alır ve külfetsiz olarak ibadetlerini yerine getirir. (Sivâsî, v. 48b) İbadetlerinden aldığı haz ile gecesi gündüze gündüzü geceye dönen sâlikin mevâcid tecrübesi ile Hakk'ın hazinelerden birçok sırlar bulacağını aktaran Recep Efendi, bu mertebedeki sâlikin konumunu yaşlı, dünya malı toplamaya hırslı ve elinde kazı aleti olan bir adama benzetir. (Sivâsî, v. 49a) Recep Efendi'nin ifadesine göre bu adam geçmişte gömülen bir hazineyi bulmak istemekte, ona salih ve dindar bir kimse yol göstermektedir. Bu sâlih kimse “Ey filan! Muhakkak ki ben, şurada büyük bir hazinenin işaretlerini gördüm” der ve ona hazinenin yerini gösterir. Kişiye “Burayı kaz! Allah Teâlâ'nın izniyle hazineyi bulacaksın” telkininde bulunan bu sâlih zatın tavsiyesine uyan kişi tam bir ihtimam ve husûsî bir gayretle gece yarısına kadar orayı kazar ama hiçbir işaret bulamaz. Kişi kendisine delil olana, “Beni kendine tâbi kıldım. Ama bir şey bulamadım” der. Ona yol gösteren, “Dön ve orayı kaz! Ümit kesenlerden olma!” diye cevap verir. Kişi, oraya döner ve tekrar büyük bir ihtimamla kazar. Yine hiçbir işaret bulamaz. Kendisine yol gösteren kişinin sözlerine artık inanmaz. Kendisini boşa oyaladığı düşüncesiyle öfkelenir ve “Benim sana güvenim kalmadı. Beni boşa yordun. Belaya düşürdün. Bu işi bıraktım” der. Ona yol gösteren kişi, “Kesinlikle hazine vardır. Ona tembellik ve ihmal gösterilerek, gevşeklik ve ağır çalışmayla ulaşılamaz. Hazine ya çok derindedir ya da sen yerini doğru tayin edememişsindir” cevabını verir. Yol gösteren kimse onunla birlikte defîne yerine gider ve belli bir yeri ona gösterir. Adam gösterilen yeri kazar, ona yol gösteren kişi de esasına dayanmış şekilde başında bekler. Kişi, kazmayı vurmaktan vazgeçmek ister ve “Takatim ve gücüm tükendi” der. Ona yol gösteren, tam bir gayretle çalışmasını emreder. “*İnsan için ancak çalıştığına karşılığı vardır. İnsan yakında kazandığının karşılığını görecektir*” (Necm, 53/39) der. Kişi, kazma işine devam eder. Gece ve karanlık çöker. Sıkıntı, zahmet ve cefa son noktaya ulaşır. Kişi, yol göstericinin irşadını inkâr eder ve dönmeye karar verir. (Sivâsî, v. 49a) Yol gösteren kişi “Senin için dönüş asla söz konusu olamaz” der. Adam kazmasını tekrar eline alır ve bir darbe daha indirir gösterilen yere. Ansızın bir dinarın sesiyle irkilir. Çok sevinir. Kazmasını tekrar sallar. Bu darbeye üç dinar daha çıkar. Bunun ardından güçlü ve hararetle bir darbe daha gelir. Nihayetinde hazinenin kapağı açılır ve kişi, yeni dinarlardan oluşan hazinenin üzerinde “La ilahe illallah Muhammedü'r-Resûlullah” ifadesinin nakşedilmiş olduğunu görür. Recep Efendi bundan sonra şu soruları sorar ve kişiye bazı telkinlerde bulunur: “*Bu kimse oradan ayrılır mı? Yoksa orada geceler mi? O kimsenin, kendisine yol gösterene tam bir bağlılık ile bağlanması ve ona büyük bir hürmet göstermesi gerekir. Kişiye böyle bir rehber, anne babasından, arkadaş ve oğlundan daha çok sevmelidir. Bu anlatılan, mevâcidi ifade etmek için dile getirilen yeni ve çok yerinde bir örnektir. Bu örneği düşün ve bu örnekle doğruyu bul!*” (Sivâsî, v. 49b)

Sonuç

Receb-i Sivâsî, Halvetiyye'nin Şemsiyye kolunun müessisi Şemseddîn-i Sivâsî'nin yeğeni, damadı ve halifesidir. Şemseddîn Efendi'nin rehberliğinde seyrüsülûk sürecini

tamamlayan Recep Efendi, şeyhinin hayatını, eserlerini, halîfelerini ve tesirlerini ana konu edindiği *Necmü'l-hüdâ* adlı eserinin satır aralarında Şemseddîn Efendi'den nakillerle kendisinde de tecrübe ettiği birçok konudan bahsetmiştir. Onun, sâlik, râgıb, tâlib, şeyh, mürîd, cezbe, nefis mücadelesi, Zâtü'l-ehadiyyet, Lâhut, Nâsût, Mülk, Ceberût, Melekût âlemleri, Esmâü'l-Hüsnâ, sûfilere nasihatler, sülûkün neticesi ve alameti, insilâh ve mevâcid gibi çok farklı konularda aktarımları olmuştur. Görüşlerini ehl-i sünnet düşüncesi çerçevesinde aktarmaya dikkat eden Receb-i Sivâsî'nin fikirlerinde vahdet-i vücûd vurguları dikkat çekicidir. Bu anlamda seyr mertebelerinin izahında daha net bir şekilde hissedilen vahdet-i vücûd düşüncesine dair söylemlerinin yanı sıra nefsi ıslah usûlleri, zikir, seher vaktini ihyâ, ruhsat ile değil azimetle amel, şeyhe teslimiyet, riyazet adımları ve yoğun ibadet adımları ile Halvetiyye tarikatında ağırlıklı olarak konular çerçevesinde dile getirmiştir. Düşüncelerini büyük ölçüde bazı âyet, hadîs-i kudî ve hadîslere dayandıran Recep Efendi, âyet, hadîs-i kudî ve hadîslerin birinci anlamlarıyla birlikte ikinci denilebilecek iç anlamlarını da görüşlerine delil olarak takdim etmiştir. Yahyâ-yı Şîrvânî ve Şemseddîn-i Sivâsî'nin görüşlerinin Recep Efendi'nin eserinde yoğun bir şekilde yer aldığı açıkça görülmektedir. Recep Efendi, fikirlerini serdederken öncelikle, Şemseddîn-i Sivâsî'nin Yahyâ-yı Şîrvânî ve yolun diğer büyüklerinden yaptığı nakilleri aktarıp ardından onları açıklama şeklinde görüşlerini serdetme yoluna giderek onların izlerini takip ettiğini göstermiştir. Bu iki ismin dışında Abdülkâdir-i Geylânî, Sühreverdî, Kelâbâzî, Sarı Abdullah Efendi ve Akşemseddîn gibi Halvetiyye yoluna mensup olmayan birçok isimden de istifade eden Recep Efendi, Esmâü'l-Hüsnâ konusu özelinde “Tanrı-Âlem Münasebeti”ni derinlikli olarak izah etme yoluna da gitmiştir. Bu konuda ve diğer meselelerde Recep Efendi, meselelerin anlaşılması için muhatabın anlayabileceği örneklerle de konuları izah etmiştir.

Netice olarak ifade etmek gerekirse Recep Efendi, Halvetiyye tarikatının Şemsiyye kolunun görüşlerini tespit etmek, derli toplu takdim etmek ve sonraki temsilcilere aktarmak konusunda üstadını önceleyen bir tavırla da olsa önemli rol üstlenmiş bir sûfidir. Recep Efendi'nin *Necmü'l-hüdâ* adlı eseri başta olmak üzere *Risâle fî usuli'l-Halvetiyye*'si de dikkate alınarak görüşleri bütüncül bir bakış açısıyla tespit edilmeli ve sonraki döneme olan tesirleri daha net bir şekilde gözler önüne serilmelidir.

Kaynaklar

- Abdullah, S. (1967). *Semerâtü'l-Fuâd (Gönül Meyveleri)* (Y. K. Necefzâde, Ed.). Neşriyat Yurdu.
- Akar, A. M. (2021). *Müeyyed Cendî'ye Göre Varlık ve Bilgi*. Hikemiyat.
- Akot, B. (2017). *Tasavvufun 100'ü*. Otto Yayınları.
- Aksarâyî, C. (t.y.). *Risâle fî etvâri's-sülûk*.
- Akşemseddin. (t.y.). *Makâmât'ül-Evliya*.

- Akşemseddîn. (2012). *Makâmât-ı Evliyâ* (M. Çelik, Ed.). Özgü Yayınları.
- Ateş, S. (1999). Akşemseddin. *Kur'an Mesajı: İlmî Araştırmalar Dergisi*, 2(16-17-18), 17-57.
- Bâlî, S. E. (t.y.). *Risâle-i etvâr-ı seb'a*.
- Buhârî, M. b. İ. (1999). *El-Câmi'u's-sahîh*. Dâru's-Selâm.
- Cebecioğlu, E. (2004). *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*. Anka Yayınları.
- Cilî, A. (1998). *İnsân-ı Kâmil* (A. M. Tolun, Çev.). İz Yayıncılık.
- Çınar, F. (2012). Receb-i Sivasî ve 'Risâle fi usûli'l-Halvetiyye' Adlı Eseri. *Sûfî Araştırmaları*, 3(6), 81-100.
- Çınar, F. (2021). Receb-i Sivâsî'nin Necmü'l-hüdâ Adlı Eseri Bağlamında Allah Dostları ve Sözde Sûfilere Dair Görüşlerinin Değerlendirilmesi. *Tasavvur*, 10(1), 245-270.
- Çınar, F. (2022). Şemseddîn-i Sivâsî'nin Sırrı: Receb-i Sivâsî ve Şemseddîn-i Sivâsî İle Münasebeti. *Somuncu Baba*, 263, 48-52.
- Dâye, N. (2013). *Tasavvuf Yolu: Mirsâdü'l-İbâd* (H. Baltacı, Çev.). MÜİFV Yayınları.
- Hulvî, C. M. (2013). *Lemezât-ı Hulviyye ez Lemeât-ı Ulviyye* (M. Tayşi, Ed.). Semerkand Yayınları.
- Kâşânî, A. (2015). *Tasavvuf Sözlüğü* (E. Demirli, Çev.). İz Yayıncılık.
- Kelâbâzî. (1992). *Et-Taarruf (Doğuş Devrinde Tasavvuf)* (S. Uludağ, Ed.). Dergâh Yayınları.
- Koltaş, N. (2017). Tasavvufta Bir Taarruf ve Mükâşefe İmkânı Olarak Cezbe. *Marife Dini Araştırmalar Dergisi*, 17(1), 121-135.
- Kuşeyrî, A. (1991). *Kuşeyrî Risâlesi* (S. Uludağ, Ed.). Dergâh Yayınları.
- Kuşeyrî, A. b H. (2000). *El-Risâletü'l-Kuşeyriyye* (A. el-Atâ, Ed.). Mektebetü'l-Esed.
- Marmaravî, A. Ş. (t.y.). *Etvâr-ı seb'a*. Süleymaniye Kütüphanesi.
- Mustafa, S. R. E. (2013). *Istulâhât-ı İnsân-ı Kâmil (Tasavvuf Sözlüğü)*. İnsan Yayınları.
- Nesefî, A. (1990). *Tasavvufa İnsan Meselesi: İnsan-ı Kâmil*. Dergâh Yayınları.
- Sayar, K. (2000). *Sufî Psikolojisi*. İnsan Yayınları.
- Sivâsî, R. (t.y.-a). *Necmü'l-Hüdâ fi Menâkıbı's-Şeyh Şemsüddîn Ebi's-senâ* (C. 694/2). Süleymaniye Kütüphanesi.
- Sivâsî, R. (t.y.-b). *Risâle fi usûli'l-Halvetiyye* (C. 1836). Beyazıt Kütüphanesi.

- Sivasi, Ş. A. (2017). *Şemseddin-i Sivasi Divanı* (F. R. Süer, Ed.). H Yayınları.
- Sühreverdî, E. H. Ş. (1993). *Tasavvufun Esasları: Avârifü'l-meârif Tercümesi* (H. K. Yılmaz & İ. Gündüz, Ed.). Erkan Yayınları.
- Şirvânî, S. Y. (2020). *Şifaiü'l-esrar: Sufi Yolunun Sırları* (M. Rıhtım, Ed.). Sufi Kitap.
- Tilimsânî, A. (t.y.). *Şerhu Menâzili's-Sâirîn*. Vahid Paşa Kütüphanesi.
- Usta, M. (2015). *Tasavvuf Eğitiminde Etvâr-ı Seb'a Metodu* [Doktora Tezi]. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Vicdânî, S. (1919). *Tomar-ı Turuk-ı Aliyye'den Halvetiyye*. Evkâf-ı İslâmiyye Matbaası.
- Vicdânî, S. (1995). *Tarikatler ve Silsileleri (Tomar-ı Turûk-ı 'Aliyye)* (İ. Gündüz, Ed.). Enderun kitabevi.
- Yıldız, A. (2016). Akşemseddin'in Meşhur Eseri Makâmât'ül-Evliyâ'nın İçeriği. *Kırıkkale İslami İlimler Fakültesi Dergisi*, 1(1), 47-62.
- Yılmaz, H. K. (1993). Cezbe. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (C. 7, s. 504). TDV Yayınları.
- Yılmaz, H. K. (1997). *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*. Ensar Neşriyat.